

**Ocena osiągnięć dydaktycznych, popularyzatorskich, organizacyjnych i naukowo –
badawczych dr. Tomasza Gajownika w związku z postępowaniem o nadanie stopnia
doktora habilitowanego w dyscyplinie historia.**

I. Sylwetka naukowa Habilitanta

Pan Tomasz Gajownik (rocznik 1975) ukończył w 1999 r. studia historyczne z tytułem magistra w specjalności archiwistycznej na Wydziale Nauk Historycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. W latach 2000-2008 był zatrudniony w Instytucie Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warmińsko – Mazurskiego w Olsztynie w charakterze pracownika administracyjnego. Po obronie w 2008 r. na Wydziale Humanistycznym tegoż uniwersytetu pracy doktorskiej z zakresu historii objął stanowisko adiunkta w IHiSM.

II. Działalność dydaktyczna i popularyzatorska

W ciągu ponad 10 lat pracy na etacie naukowo – dydaktycznym Habilitant prowadził zajęcia z 25 przedmiotów na wszystkich kierunkach, specjalnościach i stopniach kształcenia prowadzonych w Instytucie Historii i Stosunków Międzynarodowych UW-M. Wypromował w tym czasie jedną pracę licencjacką, był recenzentem ponad 60 prac magisterskich i dyplomowych, a obecnie występuje w roli promotora pomocniczego w przewodzie doktorskim. Potwierdzeniem jakości prowadzonych przez Niego zajęć stało się przyznanie przez Samorząd Studencki tytułu „Belfra 2009 Roku Wydziału Humanistycznego” – wyróżnienie bardzo cenne w karierze każdego nauczyciela akademickiego. Z kolei wyrazem dążeń do podniesienia kompetencji w zakresie nauczania był staż, który odbył dr Gajownik w 2014 r. w The Institute of World Politics w Waszyngtonie.

Warto jeszcze dodać, iż w 2010 r. dr Gajownik był stypendystą Fundacji z Brzezia Lanckorońskich, dzięki której mógł przeprowadzić kwerendę w Muzeum im. gen. W. Sikorskiego i Instytucie Piłsudskiego w Londynie.

W swojej aktywności dydaktycznej Habilitant nie stronił od współpracy ze studenckim środowiskiem naukowym. W 2011 r. był przewodniczącym Komisji Oceniającej na XL Międzynarodowym Seminarium Kół Naukowych. W roku następnym pełnił funkcję członka komisji na kolejnym takim seminarium. Był także w latach 2015-2018 recenzentem „Meritum. Rocznika Koła Naukowego Doktorantów-Historyków Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie”, dla którego sporządził 5 recenzji.

Dr Gajownik wykazywał się bardzo dużą aktywnością na niwie popularyzacji historii. Udzielał wywiadów telewizyjnych i prasowych, był aktywny na portalach internetowych („historykon.pl”, „konflikty.pl”), występował jako prelegent w szkołach podstawowych i uniwersytetach trzeciego wieku oraz na przygotowywanych dla maturzystów zajęciach „Czwartki z Humanistyką” i „Zakuwanie na Humanie”.

III. Działalność organizacyjna

Habilitant dał się również poznać jako sprawny organizator. W latach 2012 -2014 pełnił funkcję zastępcy dyrektora Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych UW-M. Był koordynatorem planów zajęć dydaktycznych, opiekunem praktyk zawodowych oraz przewodniczącym Kierunkowego Zespołu ds. Zapewnienia Jakości Kształcenia na kierunku stosunki międzynarodowe. Nieobce były mu też obowiązki opiekuna roku, którą to funkcję pełnił w latach 2009 – 2012, 2015 – 2018 na kierunku stosunki międzynarodowe.

Do osiągnięć dr. Gajownika należy zaliczyć zaangażowanie w prace organizacyjne w związku z ogólnopolskimi konferencjami naukowymi „Dialog kultur, czy zarzewie konfliktu - problematyka mniejszości narodowych w Europie” (2015, 2016). Był też sekretarzem naukowym międzynarodowej konferencji „Polska dyplomacja na Wschodzie” (2010).

IV. Dorobek naukowo – badawczy

Zainteresowania badawcze Habilitanta po finalizacji dysertacji doktorskiej obejmowały trzy zasadnicze sfery problemów: 1/ działalność służb specjalnych, głównie Polski Niepodległej i Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie oraz Litwy; 2/ politykę bałtycką II Rzeczypospolitej oraz 3/ biografistykę wojskową.

W pierwszej z tych dziedzin niewątpliwie najbardziej znaczącym osiągnięciem dr. Gajownika była monografia dotycząca aktywności polskiego wywiadu wojskowego wobec

Litwy w dwudziestoleciu międzywojennym¹. Z innych publikacji dotyczących tej problematyki za szczególnie wartościowe należy uznać artykuły traktujące o aktywności polskiego wywiadu na kierunku wschodnim, głównie litewskim² oraz o działaniach przeciwników RP z Kowna³. Jeśli chodzi o kwestię służb specjalnych Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, to zwracają na siebie uwagę poziomem merytorycznym studia przedstawiające projekty oficerów wywiadu PSZ dotyczące powojennej organizacji służb informacyjnych⁴ oraz penetrację emigracyjnego środowiska b. oficerów wywiadu II RP i PSZ przez służby specjalne Polski Ludowej⁵.

Drugi obszar aktywności badawczej Habilitanta stanowi polityka bałtycka II RP. Obok monografii wskazanej jako osiągnięcie badawcze w rozumieniu z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. (o której niżej) oraz artykułów związanych z problematyką w niej podejmowaną (działalność attachés wojskowych płk. Mieczysława Pożerskiego w Helsinkach⁶ oraz ppłk. Stanisława Kary w Rydze⁷, należy zwrócić uwagę na dobry tekst szkicujący postawę Józefa Piłsudskiego wobec państw bałtyckich⁸.

¹ Tajny front niewypowiedzianej wojny. Działalność polskiego wywiadu wojskowego na Litwie w latach 1921-1939, Warszawa 2010

² Oddział II Kwatery Głównej 2 Armii w latach 1921-1922. Organizacja, personel i główne kierunki działalności, w: Wywiad i kontrwywiad wojskowy II RP. Z działalności Oddziału II SGWP, t. VIII, red. T. Dubicki, Łomianki 2017; Ekspozytura Oddziału II Sztabu Generalnego nr 1 w Wilnie w latach 1921-1926. Organizacja i działalność na kierunku litewskim, w: Wywiad wojskowy i kontrwywiad II RP. Z działalności Oddziału II SG, t. I, red. T. Dubicki, Łomianki 2010.

³ Litewskie służby specjalne w Polsce okresu międzywojennego – organizacja i funkcjonowanie, w: Bezpieczeństwo wewnętrzne Drugiej Rzeczypospolitej, red. A. Peplowski, A. Szymanowicz przy współpracy A. Gołębiewskiego, Warszawa 2010; The activity of Vytautas Druskis in Poland in the years 1923-1926 – some reflection over the methodology of research into the history of the secret service during the interwar period of the 20th century, w: History - Archive Studies - Information Science: methodological issues, ed. by K. Narojczyk, M. Świgoń, M. Wolny, Olsztyn 2010.

⁴ Organizacja powojennej służby informacyjnej w koncepcjach oficerów wywiadu Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, w: Wywiad i kontrwywiad wojskowy II RP, t. III. Z działalności Oddziału II SGWP, red. T. Dubicki, Łomianki 2013.

⁵ Inwigilacja emigracyjnych „dwójkarzy” przez służby specjalne PRL w latach 1945 – 1956. Wybrane problemy, w: Si vis pacem, para bellum. Bezpieczeństwo i polityka Polski. Księga jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Tadeuszowi Dubickiemu, red. R. Majzner, Częstochowa – Włocławek 2013.

⁶ Działalność informacyjna pułkownika Mieczysława Pożerskiego - attaché wojskowego w Helsingforsie (Helsinkach) w latach 1919-1921, w: Wywiad i kontrwywiad wojskowy II RP. Z działalności Oddziału II SGWP, t. V, red. T. Dubicki, Łomianki 2015.

⁷ Bałtyckie peregrynacje ppłk dypl. Stanisława Kary - z dziejów polskiego ataszatu wojskowego w Łotwie w okresie międzywojennym, w: Polska dyplomacja na Wschodzie w XX – początkach XXI wieku, red. H. Stroński, G. Seroczyński, Olsztyn-Charków 2010.

⁸ Józef Piłsudski a polityka bałtycka II RP - zarys problematyki, w: Józef Piłsudski. Człowiek - Żołnierz - Polityk, red. Z. Girzyński, J. Kłaczek, Toruń 2016.

W ostatniej dziedzinie obejmującej biografistykę wojskową należy odnotować jako istotne osiągnięcia Habilitanta artykuły poświęcone wybitnemu oficerowi wywiadu, płk Stefanowi Mayerowi⁹ oraz wzmiankowanemu już płk. Karze¹⁰.

Oprócz wspomnianych studiów w dorobku autora znajdują się teksty poświęcone m.in. znaczeniu militarnemu Prus Wschodnich w okresie międzywojennym i II wojny światowej¹¹, udziałowi Pułku SS „Leibstandarte Adolf Hitler” w kampanii polskiej 1939 r.¹² oraz aktywności polskich oddziałów specjalnych w latach 1942-1947¹³.

Ogółem dorobek dr. Gajownika oprócz publikacji wskazanej jako szczególnie ważne osiągnięcie naukowe, obejmuje: 1 monografię, 28 artykułów w czasopismach i pracach zbiorowych, 2 recenzje oraz 2 współredakcje dzieł zbiorowych. Habilitant wygłosił również 22 referaty na konferencjach krajowych i zagranicznych.

V. Podstawowe osiągnięcie naukowe

Cel badawczy

Cel badawczy Habilitant sformułował następująco: przedstawienie działalności informacyjnej (ewidencyjno – studyjnej) polskich attachés wojskowych w Finlandii, Estonii i Łotwie dotyczącej potencjału militarnego tych państw w okresie międzywojennym. Ze względu na fakt, iż obszar badawczy w takim ujęciu nie został dotąd głębiej zagospodarowany, cel pracy znajduje w pełni naukowe uzasadnienie.

Baza źródłowa

Baza źródłowa jest zadowalająca w zakresie materiałów archiwalnych polskiej proweniencji. Dr Gajownik wykorzystał dokumenty zdeponowane w Archiwum Akt Nowych (Attachés wojskowi RP przy rządach państw kapitalistycznych, Sztab Główny, Poselstwo w Helsinkach), Centralnym Archiwum Wojskowym (Akta Personalne, Komenda Legionów,

⁹ Pierwsze lata kariery Stefana Antoniego Mayera jako oficera wywiadu II Rzeczypospolitej Polskiej. Przyczynek do biografii, „Echa Przeszłości” 2009, t. X; Płk dypl. Stefan Antoni Mayer i jego recepcja września 1939 r., w: Wrzesień 1939 r. Z perspektywy służb specjalnych II Rzeczypospolitej, red. R. Majzner, Radomsko 2017.

¹⁰ Podpułkownik dyplomowany Stanisław Kara i jego służba w Polskich Siłach Zbrojnych na Zachodzie, w: Studia z dziejów Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie (1939 – 1947), red. P. Chmielowiec, K.A. Tochman, Rzeszów – Warszawa 2019; Stanisław Kara – Sekretarz Generalny Unii Kulturalnej Polaków w Brazylii, [współautor A. Ambrochowicz-Gajownik] „Łódzkie Studia Teologiczne” 2018, nr 27/4.

¹¹ Utracony bastion. Prusy Wschodnie w latach 1918-1945 [współautor J. Maroń], w: Wojny w Prusach, red. W. Gieszczyński, N. Kasperek, J. Maroń, Olsztyn 2010.

¹² „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2010, nr 1

¹³ Асобная рота «Commando» і 2-гі матарызаваны батальён камандас у 1942—1947 гг., „Arche - Pačatak” 2015, nr 5.

Oddział II), Instytucie Józefa Piłsudskiego w Nowym Jorku (Adiutantura Generalna Naczelnego Wodza), Instytucie Polskim i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie (Attaché wojskowy w Helsinkach, Ministerstwo Spraw Zagranicznych). W odniesieniu do AAN należy dodać, że wprawdzie nie zachowały się tam akta wyodrębnione w zespoły poselstw w Tallinie i Rydze. Jednakże sporo dokumentów wytworzonych przez te instytucje można znaleźć w zespołach ambasad w Berlinie, Moskwie i Londynie.

Rzuca się w oczy brak konsekwencji w odniesieniu do kwerend zagranicznych. I tak w Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Paryżu (Archives du Ministère des Affaires Étrangères Français) Habilitant prowadził poszukiwania w kolekcjach dotyczących Polski i Estonii, jednakże nie uczynił tego w stosunku do Łotwy i Finlandii. Podobnie rzecz się ma w odniesieniu do archiwów w Helsinkach i Rydze, których zasoby nie zostały wyzyskane. Recenzent w pełni rozumie obiektywne ograniczenia finansowe, o których wspomina we wstępie dr Gajownik, nie zmienia to jednak faktu, iż brak materiału źródłowego z tych archiwów doprowadził do zubożenia rozprawy.

Dla poszerzenia kontekstu monografii warto było sięgnąć do ogłoszonych drukiem polskich (Polskie Dokumenty Dyplomatyczne), brytyjskich (Documents on British Foreign Policy), francuskich (Documents diplomatiques français), niemieckich (Akten zur deutschen auswärtigen Politik, Documents on German Foreign Policy) i sowieckich (Dokumenty vneshnei politiki SSSR) zbiorów dokumentów dyplomatycznych zawierających materiały dotyczące polityki Polski oraz mocarstw europejskich wobec państw bałtyckich. W zakresie relacji polsko – łotewskich należało zwrócić uwagę na wydane w Rydze zestawienie dokumentów polityki zagranicznej RP z lat 1918-1937, w którym także zamieszczono materiały proveniencji wojskowej¹⁴.

Koniecznym z punktu widzenia prowadzonych przez Habilitanta badań powinno się stać odniesienie do ustaleń Grzegorza Płachciaka szkicujących sprawę powstania i funkcjonowania polskich attachatów wojskowych w Finlandii, Estonii i Łotwie¹⁵. Z korzyścią dla rozprawy byłoby uwzględnienie fundamentalnej monografii Ēriksa Jēkabsonsa dotyczącej stosunków Ryga - Warszawa w latach 1919-1920¹⁶, w której wiele miejsca zajmuje

¹⁴ Polijas ārējā politika 1918.–1937. gadā. Vēstures avotu krājums. Sast., tulk. un koment. Ē. Jēkabsons, Rīga, 2009.

¹⁵ Zarys działalności ataszatów wojskowych RP w państwach bałtyckich (Finlandia, Estonia, Łotwa) w latach 1919 – 1930, w: Za kulisami wywiadu i dyplomacji. Polski wywiad wojskowy 1918-1945, red. P. Kołakowski, A. Pepłoński, Kraków 2014; Struktura organizacyjna, formy i metody pracy attachatów wojskowych oraz ich udział w działalności informacyjnej Oddziału II Sztabu Generalnego (Głównego) w latach 1921 – 1939, Szczecin 2009 [niepublikowana dysertacja doktorska, dostępna w Bibliotece Głównej Uniwersytetu Szczecińskiego].

¹⁶ Piesardzīgā draudzība. Latvijas un Polijas attiecības 1919. un 1920. gadā. Rīga 2007.

problematyka relacji wojskowych między obu stolicami. Do kilku wykorzystanych przez dr. Gajownika opracowań tego autora należałoby dodać jeszcze co najmniej kilkanaście jego publikacji, przede wszystkim teksty traktujące o łotewsko – polskiej współpracy wywiadowczej w okresie międzywojennym¹⁷ oraz stażach oficerów WP w armii łotewskiej w latach trzydziestych¹⁸. Z rozpraw dotyczących funkcjonowania armii łotewskiej w międzywojniu narzucałoby się wyzyskanie dzieła Edgara Andersona¹⁹. Należy się także upomnieć o wykorzystanie monografii Piotra Łossowskiego, omawiającej relacje Warszawa – Tallin w latach 1918-1939²⁰.

W kwestii określenia roli państw bałtyckich w polityce Polski, Francji, Wielkiej Brytanii, Niemiec i Rosji Sowieckiej (ZSRR) widoczny jest brak opracowań autorstwa Kalervo Hovi²¹, Louisa Clerca²² i Juliena Gueslina²³, Olavi Hovi²⁴, Johna Hidena²⁵ i Alberta Tarulisa²⁶.

Struktura i zawartość pracy

Przyjęte przez Habilitanta ramy chronologiczne są do przyjęcia. Datą początkową jest rozpoczęcie w 1919 r. działalności przez attaché wojskowego RP w Helsinkach. Co prawda tego kryterium nie zastosowano przy cezurze zamykającej (attachat w Finlandii przestał funkcjonować w 1941 r.). Niemniej data wybuchu II wojny światowej jest najzupełniej przekonująca, gdyż wraz z jej rozpoczęciem zaszły istotne jakościowe zmiany w sposobie funkcjonowania ataszatów.

Autor w swoich rozważaniach słusznie starał się konfrontować problematykę wojskową, stanowiącą główny przedmiot badań z położeniem międzynarodowym państw bałtyckich, w szczególności z relacjami z Polską, a także brał pod uwagę wydarzenia z zakresu polityki wewnętrznej tych państw, które rzutowały na stan ich armii oraz na stosunki

¹⁷ Latvijas un Polijas militārā izlūkdienesta sadarbība 1919.–1939. gadā., w: „Latvijas Kara muzeja gadagrāmata”. IV. Rīga, 2003.

¹⁸ Polijas armijas virsnieku stažēšanās Latvijas bruņotajos spēkos 20. gadsimta 30. gados. „Latvijas_Arhīvi” 2012, Nr. 4.

¹⁹ Latvijas bruņotie spēki un to priekšvesture, Toronto 1983.

²⁰ Stosunki polsko-estońskie 1918-1939, Gdańsk 1992.

²¹ Interessensphären im Baltikum : Finnland im Rahmen der Ostpolitik Polens 1919-1922, Helsinki 1984.

²² La Finlande et l'Europe du Nord dans la diplomatie française. Relations bilatérales et intérêt national dans les considérations finlandaises et nordiques des diplomates et militaires français, 1917-1940 [bmw] 2011.

²³ La France et les petits états baltes. Réalités baltes, perspectives françaises et ordre européen 1920-1932, t. I, Paris 2004 [praca doktorska dostępna na platformie HAL].

²⁴ The Baltic area in British policy, 1918-1921 Vol. 1 From the Compiègne armistice to the implementation of the Versailles treaty, 11.11.1918-20.1.1920, Helsinki, 1980.

²⁵ The Baltic States and Weimar Ostpolitik, Cambridge 1987.

²⁶ Soviet Policy Toward the Baltic States, 1918-1940, Notre Dame 1959.

z RP. Dzięki temu kwestie wojskowe były rozpatrywane w szerszym wymiarze i w sposób wielopłaszczyznowy. Pozostaje tylko żałować, iż Habilitantowi nie zawsze starczało konsekwencji (o czym niżej) w takiej właśnie prezentacji tych zagadnień.

W rozdziale pierwszym kompetentnie zarysowano założenia polityki wschodniej Polski, kładąc nacisk (co oczywiste) na jej aspekt bałtycki. Głównym celem tej polityki było stworzenie systemu mającego zabezpieczyć RP i państwa tego regionu przed zagrożeniem ze strony Rosji niezależnie od panującego tam ustroju. Wydawała się odsuwać to niebezpieczeństwo wojna domowa w b. państwie carów. Jednakże już w końcu 1918 r. stawało się coraz bardziej widoczne, iż dawny imperializm rosyjski został zastąpiony przez imperializm rewolucyjny reprezentowany przez bolszewików. Z punktu widzenia Polski naturalnym partnerem w przeciwstawianiu się ekspansji sowieckiej były państwa bałtyckie: Finlandia, Estonia i Łotwa. Litwy w swoich planach stworzenia bariery antybolszewickiej w Europie Środkowo – Wschodniej Polska nie brała pod uwagę ze względu na istniejący konflikt między obu państwami. Ważną rolę - co słusznie podkreśla Habilitant - w zacieśnieniu relacji militarnych RP z Finlandią, Estonią i Łotwą mieli do spełnienia polscy przedstawiciele wojskowi ustanowieni w tych krajach czy to jako attachés, jak to miało miejsce w Helsinkach, czy początkowo jako delegaci Naczelnego Dowództwa WP, a potem jako attachés w Tallinie i Rydze.

Analizując rodowody reprezentantów WP w krajach bałtyckich Autor trafnie zauważył, iż z reguły wywodzili się z Legionów Polskich (gdzie ich profil ideowy ukształtowały poglądy i osobowość Józefa Piłsudskiego) oraz z armii rosyjskiej. Ci pierwsi mieli niejako w genach uwrażliwienie na zagrożenie ze strony Rosji. Ci drudzy natomiast znali doskonale Rosję i posiadali bardzo dobre relacje z wpływowymi osobistościami w korpusach oficerskich państw bałtyckich. Większość z nich służyła dawniej w rosyjskich siłach zbrojnych i attachés łączyły z nimi podobne doświadczenia i obserwacje z okresu służby, a niejednokrotnie nawet koleżeństwo zadzierzgnięte w tym czasie. Charakteryzując kolejnych attachés dr Gajownik uczynił to w wielu przypadkach bardzo drobiazgowo. Wydaje się, iż szczegółowe informacje typu daty urodzenia, ukończone szkoły, kolejne awanse z powodzeniem można byłoby umieścić w przypisach, uzyskując dzięki temu większą klarowność toku narracji. Skutecznie Autor osiągnął ten walor prezentując w sposób syntetyczny ewolucję schematu wypracowanego w polskim Sztapie Generalnym, wg którego wojskowi przedstawiciele RP mieli gromadzić, selekcjonować i analizować informacje dotyczące spraw militarnych i związanych z nimi problemów politycznych państw, gdzie byli akredytowani.

W rozdziale II zaprezentował Habilitant obraz kontaktów militarnych między Polską a Finlandią, jej armię oraz życie polityczne. W pierwszej części umiejętnie scharakteryzował uwarunkowania międzynarodowe polsko – fińskich relacji wojskowych, uwzględniając w przy tym oddziaływanie mocarstw oraz czynniki wewnętrzne w obu krajach. Słusznie wskazał na sympatie proniemieckie panujące w fińskich elitach politycznych oraz siłach zbrojnych jako skuteczną barierę stojącą na drodze zbliżenia z Warszawą. W drugiej części dość szczegółowo przedstawił stosunki panujące w armii; dokonał charakterystyki korpusu oficerskiego biorąc przede wszystkim za punkt odniesienia możliwość współdziałania z Polską w neutralizacji niebezpieczeństwa płynącego ze Wschodu. W konstruowaniu obrazu fińskiej kadry dowódczej, jej ewolucji oraz liczebności kierował się Habilitant przede wszystkim obserwacjami kolejnych attachés. Ten – trzeba przyznać – dość wyrazisty wizerunek został jednak w niewielkim zakresie skonfrontowany z wiedzą pochodzącą z fińskich dokumentów i literatury przedmiotu. Nie można zatem określić na ile bliski jest on rzeczywistości. Trudne do zaakceptowania dla recenzenta jest stwierdzenie Habilitanta, iż „świadomie ze względu na obszerną literaturę poświęconą tej postaci, osobę marszałka Carla Gustafa Mannerheima zaprezentowano jedynie na tle jego działalności w określonych, niezbędnych dla właściwej narracji okolicznościach” (s.21). Skupienie się bowiem na innych postaciach oraz ich bardziej szczegółowa charakterystyka sprawiły, iż postać i dokonania Mannerheima uległy w istocie umniejszeniu.

W następnej kolejności zaprezentowano liczebność i organizację fińskich sił zbrojnych na przestrzeni lat dwudziestych i trzydziestych. Habilitant dokonał tego przytaczając treść elaboratów i sprawozdań przygotowanych przez kolejnych attachés. Taki sposób ujęcia tej problematyki wydaje się jednak dyskusyjny. Czytelnik otrzymuje bowiem obraz statyczny i mało przejrzysty. Być może należało się skupić na badaniu poszczególnych elementów składających się na fiński system organizacji sił zbrojnych i w sposób problemowo - chronologiczny omówić kolejno sytuację w wojskach lądowych, marynarce wojennej, lotnictwie itd. Poprzez zastosowanie tego zabiegu łatwiej można byłoby dostrzec w jakim kierunku postępowała ewolucja i jak należy ją ocenić. W tym kontekście pozytywnie należy ocenić rozważania Autora związane z budżetem armii fińskiej, gdzie zostały uwidocznione tendencje jakim podlegał oraz czynniki, które oddziaływały na jego kształt.

Niezbyt fortunnym zabiegiem stało się wyodrębnienie w osobny podrozdział problematyki życia politycznego Finlandii. Wiele z poruszanych kwestii nie miało bezpośredniego związku z zasadniczym tematem monografii. Inne można byłoby włączyć do

dwóch wcześniejszych części, dzięki temu uległaby rozszerzeniu płaszczyzna oddziaływania sytuacji wewnętrznej Finlandii na kształt stosunków z Polską oraz na oblicze sił zbrojnych.

Rozdział III poświęcił Habilitant Estonii; w pierwszej części skupił się na przedstawieniu formowania i funkcjonowania estońskich sił zbrojnych w latach 1917 – 1920; z zadania tego wywiązał się satysfakcjonująco. Wyszedł on w swoich rozważaniach poza wąsko pojętą sferę wojskową, plasując zasadniczy problem na tle procesu budowy niepodległego państwa estońskiego i wytyczania jego granic. Jednocześnie stała się widoczna pewna niekonsekwencja Autora. W II rozdziale bowiem nie znalazła miejsca sprawa tworzenia fińskich sił zbrojnych w pierwszych latach niepodległości. Z kolei w rozdziale dotyczącym Estonii Habilitant nie wyodrębnił w osobną część, sprawy polsko – estońskich stosunków wojskowych, tak jak to uczynił w odniesieniu do relacji militarnych polsko-fińskich. Należy dodać, iż dr Gajownik wzmiankuje o stosunkach wojskowych z Polską przy okazji omawiania problematyki estońskich sił zbrojnych w latach 1921- 1939, nie czynni on jednak tego tak szczegółowo, jak w rozdziale dotyczącym Finlandii. Co do sposobu prezentacji armii estońskiej, która znalazła wyraz w ostatniej części tego rozdziału, to widać daleko idącą analogię z metodą charakterystyki fińskich sił zbrojnych w rozdziale II. Stąd też podobne są tutaj uwagi recenzenta. Obraz armii estońskiej przedstawiany za pomocą przytaczania danych z kolejnych sprawozdań i elaboratów attachés jest mało klarowny. Pozytywnie jednak należy ocenić próby konfrontowania informacji zawartych w tych dokumentach z literaturą przedmiotu.

Ostatnim państwem bałtyckim, którego siły zbrojne stały się przedmiotem analizy Habilitanta była Łotwa. Ze znajomością rzeczy scharakteryzował on skomplikowany proces powstawania i konsolidacji państwa łotewskiego, w czym wielką rolę odegrały oddziały zbrojne niepodległościowo nastawionych Łotyszy, które stopniowo scalane były w jedną armię. Autor przedstawił również sprawę współpracy z Wojskiem Polskim zwracając uwagę na czynniki, które ją determinowały, jak też przyczyny, dla których uległa ona rozluźnieniu. Podobnie jak w rozdziale wcześniejszym dotyczącym Estonii, dr Gajownik nie zdecydował się na odrębne uwidocznienie polsko – łotewskich stosunków wojskowych, poprzestając jedynie na incydentalnym podejmowaniu tej kwestii przy okazji omawiania działalności kolejnych attachés, odbywania staży przez polskich oficerów lub w związku ze zmianami jakie dokonywały się w armii łotewskiej pod większym lub mniejszym wpływem Wojska Polskiego. Za właściwe należy uznać próby zestawiania danych ze sprawozdań i elaboratów attachés z ustaleniami historiografii łotewskiej. Recenzent uważa - podobnie jak oceniał to

we wcześniejszych rozdziałach - za co najmniej dyskusyjny zabieg kolejne omawianie dokumentów bez próby analizy problemowo – chronologicznej.

Z lektury poszczególnych rozdziałów narzuca się wniosek o konieczności zamykania ich podsumowaniami oraz wnioskami. Nie do końca spełnia tę rolę dość obszerne zakończenie, gdzie autor dokonał rekapitulacji swoich ustaleń, powstrzymując się jednak jak sam napisał od „ostatecznych wniosków co do roli ataszatów jako organów informacyjno – ewidencyjnych i ich wpływu (...) na kształtowanie kierunków polityki bałtyckiej II Rzeczypospolitej”.

Na koniec o stronie technicznej publikacji. Naznaczona jest ona bardzo dużą ilością tzw. literówek. Zdarzają się też stosunkowo często błędy interpunkcyjne i stylistyczne. Widać ewidentnie brak ręki redaktora wydawniczego oraz korektora. Pozostaje kwestią otwartą na ile autor sam nie dopilnował tych spraw, na ile zaś zbyt zaufał wydawnictwu, które – co widać po stopce redakcyjnej - nie zadbało o właściwy poziom techniczny publikacji.

VI. Konkluzja

Pomimo zastrzeżeń w odniesieniu do podstawowego osiągnięcia naukowego, recenzent uważa wzięwszy pod uwagę całość dorobku Habilitanta, iż jest on wystarczający do spełnienia wymogów ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym w zakresie sztuki z późniejszymi zmianami oraz rozporządzenia Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 r. w sprawie kryterium oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego, stąd też wnioskuje o dopuszczenie Go do dalszych etapów przewodu habilitacyjnego.

Henryk Walczak